

4. Тесленко М. В. Судебный конституционный контроль в Украине: монография. Вступ. статья В. Ф. Погорелко. – К.: Ин-т государства и права им. В. М. Корецкого НАН Украины, 2001. – 344 с.

5. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 07.07.2010 № 2453-VI // Офіційний вісник України. – 2010. – № 55/1. – Ст. 1900.

6. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17.03.2011 № 3166-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 38. – Ст. 385.

7. Терновенко А. В. Організаційно-правові засади управління персоналом суду / А. В. Терновенко// Слово Національної школи суддів України. – 2013. – № 3. – С. 162-166.

8. Про затвердження Типового положення про апарат місцевого, апеляційного судів // [Електронний ресурс]: Наказ Державної судової адміністрації України від 28 вересня 2012 року № 115 – Режим доступу: <http://dsa.court.gov.ua/dsa/14/N1152012/>.

9. Бринцев В. Д. Система організаційного забезпечення судової влади України : дис. ... док-ра юр. наук: 12.00.10 / Бринцев Василь Дмитрович. – Х., 2010. – 392 с.

10. Основні завдання та функції апарату Вищого господарського суду України // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.arbitr.gov.ua/files/pages/Aparat.pdf>.

УДК 347.6

Манжосова О. В.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Чернівецького юридичного інституту Національного
університету «Одеська юридична академія»,

ДО ПИТАННЯ ПРО СПЕЦИФІКУ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В СІМЕЙНОМУ ПРАВІ

В статті висвітлюються актуальні на сьогодні питання відповідальності в сімейному праві, аналізуються спірні наукові підходи щодо її окремих аспектів та робиться спроба їх узагальнення.

Ключові слова: санкція в сімейному праві, відповідальність у сімейному праві, розірвання шлюбу як особиста санкція, компенсаційний характер відповідальності в сімейному праві.

В статье рассматриваются актуальные на сегодня вопросы ответственности в семейном праве, анализируются спорные научные подходы касательно ее отдельных аспектов и делается попытка их обобщения.

Ключевые слова: санкция в семейном праве, ответственность в семейном праве, развод как разновидность личной санкции, компенсационный характер ответственности в семейном праве.

The article highlights relevant to liability issues in family law, examines the controversial scientific approaches to some of its aspects and attempt their generalization.

Keywords: sanction in family law, responsibility in family law, divorce as a personal sanction compensatory responsibility in family law.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день потреба дослідження питань юридичної відповідальності і, зокрема, санкцій в різних галузях права, зумовлена тим особливим значенням, яке має для держави та суспільства проблема функціонування механізму захисту та охорони суб'єктивних прав. Це пов'язано зі співвідношенням застосування санкцій з проблемами відповідальності, покарання, заходами правового впливу на поведінку особи тощо. Особливо актуальним це питання є для сімейного права, оскільки в науковій літературі неодноразово відзначалося, що його розуміння ускладнене існуючою на сьогодні дискусією про самостійність сімейного права як галузі права. Так, цивільно-правова концепція відповідальності зробила свій вплив на сприйняття відповідальності в сімейному праві, розглядаючи в якості сімейно-правових санкцій тільки позбавлення батьківських прав та стягнення аліментів [8, с.4.]

Аналіз дослідження даної проблеми. Проблемам відповідальності в сімейному праві присвячували свою увагу українські та зарубіжні науковці, зокрема: В.І. Данілін, І.В. Жилінкова, Я.М. Шевченко, Б.К. Левківський, М.В. Логвінова, М.С. Малєйна, В.П. Мироненко, З.В. Ромовська, С.Д. Тонієвич та інші.

Метою публікації є висвітлення актуальних проблем відповідальності в сімейному праві

Виклад основного матеріалу. Загальновідомо, що санкція – це необхідний атрибут кожної правової норми. Санкцію нерідко визначають як несприятливі наслідки правопорушення, підкреслюючи «невигідність» для правопорушника тих наслідків, що випливають з правопорушення. Без санкції у виді вказівки міри можливого державного примусу, що підлягає застосуванню до порушника норми, вона не буде мати юридичного характеру.

В науковій літературі сімейно-правова санкція визначається як встановлений законом або договором певний наслідок, для учасника сімейного правовідношення при невиконанні або неналежному виконанні своїх обов'язків, передбачених сімейним законодавством або договором, по відношенню до іншого члена сім'ї [5, с. 68]. Санкції в сімейному праві бувають особисті та майнові (матеріальні). До особистих можна зачислити, зокрема, позбавлення батьківських прав, примусову зміну місця проживання дитини, розірвання шлюбу. Майновою санкцією буде стягнення аліментів, стягнення пені за прострочення аліментів [6, с. 59]

Сімейно-правові санкції виражаються в певних заходах, які діляться на дві групи: заходи захисту і заходи відповідальності. При цьому під сімейно-правовою відповідальністю розуміють несприятливі наслідки для правопорушника, забезпечені державним примусом і супроводжуються засудженням суб'єкта, а заходами сімейно-правової відповідальності вважають заходи державного впливу на винного порушника, що виражаються в позбавленні його суб'єктивних сімейних прав або додаткових несприятливих майнових наслідків. Отже, в сімейному праві охорона здійснюється шляхом захисту сімейних прав і притягнення до відповідальності порушників, а поняття «захист» і «відповідальність» пов'язані з поняттям «санкція» як несприятливим наслідком для порушника сімейних прав.

Як правило, питання про сімейно-правову відповідальність в науковій літературі не виділяється спеціально, а передбачається, що порушення прав членів сім'ї та їх інтересів

підлягають відповідальності згідно з іншими галузями права: цивільного, кримінального, адміністративного, а отже сімейно-правові форми відповідальності запозичені з інших галузей права, а власних форм відповідальності сімейне право не має [5, с. 68]. З даною позицією важко погодитись, адже сімейно-правова відповідальність має свою специфіку. До її особливостей можна віднести: 1) специфічне коло суб'єктів, якими є члени сім'ї, а в окремих випадках посадові особи, які порушили норми сімейного законодавства; 2) можливість застосування, в окремих випадках, тільки за ініціативою заінтересованої сторони; 3) можливість встановлення відповідальності в договірному порядку тощо.

Відповідальність у сімейному праві – це особливий вид санкції, що застосовується до учасника сімейних правовідносин. Підставами сімейно-правової відповідальності є: 1) протиправна поведінка, якою є акт порушення чужого права або інтересу шляхом невиконання правового обов'язку; 2) негативний наслідок протиправної поведінки. У сфері сімейних відносин таким шкідливим наслідком протиправної поведінки є насамперед душевні страждання, які презюмуються, тобто не потребують доведення; 3) причинний зв'язок між протиправною поведінкою та її негативним наслідком; 4) вина.

Слід відзначити, що на думку З.В. Ромовської, протиправність у сімейному праві полягає в ухиленні від виконання обов'язку. Ухиляється від виконання обов'язку той, хто має об'єктивні і суб'єктивні можливості його виконати, але не здійснює необхідного. Саме такий погляд на протиправність реалізується в сімейному законодавстві. З ухиленням від правового обов'язку пов'язується можливість позбавлення батьківських прав, звільнення дітей від аліментного обов'язку по відношенню до батьків. З урахуванням сказаного, правова санкція є перш за все результатом ухилення від виконання обов'язку [6, с. 62].

В аспекті вищесказаного варто звернути увагу на деякі питання, що виникають в процесі вивчення відповідальності в сімейному праві. Одним з них є питання розірвання шлюбу як різновид особистої санкції в сімейному праві. Чи завжди можна розглядати санкцію в сімейному праві, як негативний наслідок

порушення права особи (учасника сімейних правовідносин) і, відповідно, виникнення у неї права на захист. Так, зокрема, чи є розлучення санкцією за неналежне виконання сімейних обов'язків?

Відповідь на це запитання не може бути однозначною, наприклад, якщо причиною розірвання шлюбу стало, наприклад, побиття чоловіком дружини, то рішення суду про розірвання шлюбу стосовно чоловіка – буде актом відповідальності, навіть якщо цей наслідок не сприймається ним як кара. Для дружини – рішення суду про розірвання шлюбу буде актом захисту [6, с. 78]. Натомість нормами Сімейного кодексу України, серед особистих немайнових прав подружжя передбачено право на припинення шлюбних відносин (ч.3 ст.56) [7], а М.М. Дякович, визначає право на свободу розірвання шлюбу (право на розлучення) серед основоположних принципів сімейного права [3, с.38]. Тобто, розірвання шлюбу є видом сімейно-правової санкції або можливістю реалізації подружжям свого закріпленого законом права.

Слід відзначити, що сімейно-правова відповідальність може проявлятися, зокрема, у припиненні правовідносин. При цьому санкції особистого немайнового характеру пов'язані зі зміною обсягу особистих прав, їх обмеженням або позбавленням. Деякі автори прямо відносять до особистих санкцій, серед інших і розірвання шлюбу [6, с.76]. Отже, можемо говорити, що в певних випадках, розлучення є санкцією за невиконання чи неналежне виконання одним з подружжя особистих немайнових обов'язків визначених нормами Сімейного кодексу України.

Щодо співвідношення сімейно-правової санкції та законодавчо закріпленого права на розлучення слід зауважити, що поняття «санкції правової норми» в літературі доволі часто визначають через категорію «захисту» прав, вказуючи, при цьому, що санкції вказують на способи захисту суб'єктивних прав та охоронюваних законом інтересів [5, с.98]. Натомість Л.М. Звягинцева вважає, що сімейно-правову відповідальність відокремлює той факт, що за змістом сімейно-правові заходи відповідальності зводяться до позбавлення права, а не до покладання додаткових обтяжень [4, с.12].

Отже, той з подружжя, чії права були порушені винною поведінкою іншого з подружжя, що полягає у невиконанні чи неналежному виконанні своїх сімейних обов'язків, реалізує власне право на захист, шляхом звернення до компетентного державного органу за розлученням, реалізуючи сімейно-правову санкцію, позбавляючи тим самим винну особу права на шлюб з нею.

Окрім того, зважаючи на те, що заходи сімейно-правової відповідальності застосовуються в ряді випадків лише за бажанням заінтересованої особи, можна підкреслити, що розлучення є правом, а не обов'язком особи, і навіть у випадках вчинення подружжям щодо неї протиправних діянь передбачених нормами кримінального законодавства, може таке право не реалізувати.

Ще одним спірним аспектом відповідальності в сімейному праві є її компенсаційність, як одна з характерних ознак.

Компенсаційність в правовій науці, як правило, пов'язують з цивільним правом та, зокрема, цивільно-правовою відповідальністю. Так, компенсаційну функцію виділяють серед специфічних цивілістичних функцій. У процесі виконання цієї функції забезпечується можливість відновлення порушеного цивільного права та інтересу на еквівалентній основі. Як відзначає Харитонов Є.О., така функція також властива лише цивільному праву, оскільки в інших галузях мета відновлення порушеного права на еквівалентній основі, як правило, не ставиться і підкреслює, що у цивільному праві зменшення майна у порушника договірною зобов'язання або у особи, котра завдала шкоди іншій особі, тощо практично завжди означає відповідне прирощення у майновій сфері потерпілого [9, с. 51]. Окрім цього виділяють також, компенсаційні цивільно-правові санкції, як ті, що призначені відшкодувати потерпій стороні шкоду заподіяну правопорушником [2, с. 314] та компенсаційну функцію цивільно-правової відповідальності, що проявляється у ліквідації несприятливих наслідків у потерпілого за рахунок порушника [10, с. 98].

Говорячи про відповідальність в сімейному праві окремі автори також відзначають її компенсаційну функцію, що полягає у ліквідації несприятливих наслідків у потерпілої особи,

зауважують, що санкція сімейно-правової норми справляє різний вплив на учасників сімейних правовідносин, в тому числі компенсаційний (якщо санкція застосовується у зв'язку з втратами немайнового та пов'язаного з ним майнового характеру), а також виділяють одним з принципів сімейно-правової відповідальності, принцип повного відшкодування шкоди [5, с. 71; 8, с. 50].

На нашу думку, звичайне калькування правового поняття в даному випадку недоречно, оскільки багато в чому порушує доктринальні засади сімейного права щодо переважаючої ролі особистих немайнових відносин. Адже важко собі уявити адекватну компенсацію для потерпілої особи у випадку застосування такої особистої немайнової санкції як розірвання шлюбу чи позбавлення батьківських прав.

Як доречно зауважує Тонієвич Є.Д., ключовим у цьому відношенні є те, що санкції сімейно-правових норм завжди носять особистий немайновий характер і тільки в деяких випадках можуть бути пов'язані з наслідками майнового характеру. Навіть такі майнові санкції, як стягнення заборгованості по аліментам хоча і виражається в майновому еквіваленті, проте є в першу чергу втратою або обмеженням особи в особистій немайновій сфері [8, с. 45].

Отже, можна відзначити, що компенсаційність може стосуватись виключно майнової сфері порушника, і мову про неї можна вести тільки в аспекті майнових санкцій в сімейному праві, таких як стягнення аліментів, стягнення пені за прострочення аліментів тощо.

Висновки. Підводячи підсумки слід відзначити, що зважаючи на виявлені розбіжності в тлумаченні основоположних категорій відповідальності в сімейному праві, необхідно узагальнити існуючі наукові підходи та сформулювати загальну концепцію відповідальності в сімейному праві, яка буде відповідати загальним принципам сімейного права.

Література:

1. Антокольская М.В. Семейное право. 2-е изд., перераб. и доп. / М.В. Антокольская. – М. : Юристъ, 2002. – 336 с.

2. Грибанов В.П. Осуществление и защита гражданских прав. / В.П. Грибанов. Изд. 2-е, стереотип. – М.: «Статут», 2001. – 411 с.
3. Дякович М.М. Сімейне право: навч. посібн. / М.М. Дякович . – К.: Правова єдність, 2009. – 512с
4. Звягинцева Л.М. Меры защиты в советском семейном праве: автореф. дисс. на соик. научной степени канд. юрид. наук: 12.00.03/ Л.М. Звягинцева. – Свердловск, 1980.– 198с.
5. Корнеева, И. Л. Семейное право : учебник для бакалавров / И. Л. Корнеева. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Издательство Юрайт, 2013. – 355 с.
6. Ромовська З.В. Українське сімейне право: підручник/ З.В. Ромовська. – К.: «Правова єдність», 2009. –500с.
7. Сімейний кодекс України : Закон України від 10.01.2002 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 21- 22. – Ст.135.
8. Тонієвич Є.Д. Санкції в сімейному праві України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Тонієвич Євгенія Дмитрівна ; Нац. акад. прав. наук України, НДІ приват. права і підприємництва ім. Ф.Г. Бурчака. – Київ, 2015. – 195 с.
9. Цивільне право України: В 2-х томах. Том 1: Підручник / за ред. д-ра юрид. наук, проф. Є.О. Харитонова, канд. юрид. наук Н.Ю. Голубевої: Вид. друге. – Х.: ТОВ «Одіссей», 2010. – 832с.
10. Цивільне право України: Академічний курс: Підруч.: У 2 т. / За заг. ред. Я.М. Шевченко. – Вид 2-ге, доп. і перероб. – К.: Видавничий дім «Ін Юре», 2006. Т. 1 Загальна частина. – 696с.

УДК 347.83

Факас І. Б.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Чернівецького юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ У СФЕРІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

Досліджено нормативно-правове регулювання в сфері інформаційної безпеки як складової національної безпеки, а